

ปรัชญาในทัศนะของคนไทย PHILOSOPHY IN THE THAI PERSPECTIVE

ประพจน์ แยมทิม, สมฤดี จันทร์กล้า และ กฤตสุชิน พลเสน

โรงเรียนสมุทรสาครวิทยาลัย, โรงเรียนสมุทรสาครวิทยาลัย และ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Prapot Yamtim, Somrudee Chanklum and Kitsuchin Ponsen

Samutsakhonwittayalai School, Samutsakhonwittayalai School

and Graduate School, Mahamakut Buddhist University

*Corresponding author Email : kitsuchin.pon@mbu.ac.th

(วันที่รับบทความ : กันยายน 13, 2565 ; วันแก้ไขบทความ : ตุลาคม 10, 2565 ; วันที่ตอบรับบทความ : ตุลาคม 12, 2565)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรัชญาในทัศนะของคนไทย ผลการศึกษาพบว่า นักวิชาการของไทยได้มีการวิเคราะห์กันมานานว่า “ปรัชญาไทยมีหรือไม่ ถ้ามี เป็นอย่างไร คนไทยที่เป็นนักปรัชญามีหรือไม่ ถ้ามี คือใคร” ปัญหานี้ ปรัชญา คือ แนวคิดในเรื่องโลกและชีวิต คนเราย่อมดำเนินตามหลักคิดหรืออุดมคติของตน อุดมคติของใคร ก็เป็นปรัชญาชีวิตของผู้นั้น คำกล่าวนี้น่าจะเป็นเรื่องเฉพาะ ไม่เป็นสากลแบบตะวันตก หรือไม่เป็นระบบที่ยอมรับกันได้ มีหลายแห่งยืนยันว่า ปรัชญาในมุมมองของคนไทย น่าจะมีแหล่งที่มา ทั้งปรัชญาดั้งเดิมของตน และปรัชญาที่ได้รับปรับรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ความคิดทางศาสนาและปรัชญาชีวิตแบบพุทธ คือ มรดกทางวัฒนธรรมของไทย ขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ทั้งในด้านจริยธรรมและสิ่งอันเป็นสุนทรีย์ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาอย่างยาวนาน

คำสำคัญ : ปรัชญา, คนไทย

Abstract

This academic article aims to study philosophy in the view of Thai people. The results found that Thai academics have analyzed for a long time that “Is there a Thai philosophy? If so, how is it?. Is there a Thai philosopher? If so, who is he?” This problem : Philosophy is the concept of the world and life. People walk according to their own ideas or ideals. One's ideal is that person's life philosophy. This statement seems to be unique. It's not western universal or it's not an acceptable system. There are many argued that philosophy in the Thai people's perspective should have both their original philosophies and those that have been adapted from Buddhism. Religious ideas and philosophy of Buddhist life is the cultural heritage of Thailand, customs, traditions and values that have long been regarded as ethical and aesthetic practices.

Keywords : Philosophy, Thai Person

บทนำ

จากการที่ผู้เขียนได้ศึกษาวิชาการทางด้านปรัชญามาเบื้องต้น สิ่งหนึ่งที่มีความสนใจและตั้งคำถามเองในใจเสมอมาว่า ปรัชญาของไทยมีหรือไม่ และปรัชญาในทัศนะของคนไทย เป็นอย่างไร การหาคำตอบในบทความวิชาการอาจไม่ได้เป็นทั้งหมดของคำตอบตามที่ตั้งคำถามแต่ถึงกระนั้น ผู้เขียนก็จะพยายามยกประเด็นข้อสงสัย แล้วค่อย ๆ หาคำตอบ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่า คนไทยมีแนวคิดทางปรัชญาเป็นเช่นใด เพราะจากการที่ทราบจากวรรณคดีที่แสดงมา ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการทางความเชื่อและการแสวงหาแนวทางชีวิตที่ถูกต้องแก่ตนเองและสังคมของชาวไทย อิงอาศัยหลักปรัชญาเดิมเป็นปรัชญาชีวิตแบบพราหมณ์หรือฮินดู ต่อมาภายหลังมาเป็นปรัชญาหรือมุมมองชีวิตแบบพระพุทธศาสนา บางอย่างเป็นเพียงแต่แนวคิด หากจะเหมาเอาว่าแนวคิดที่สังคมชาวไทยยอมรับ เป็นอุดมคติของสังคมไทย นั่นคือ “ปรัชญาไทย” ก็อาจจะถูกในระดับหนึ่ง แต่ชาวไทยที่เป็นนักปรัชญาโดดเด่น ได้สร้างแนวคิดที่เป็นระบบ สามารถตั้งสำนักปรัชญาเอง อย่างนักปรัชญาเมธีชาวกรีก ปรัชญาเมธีชาวจีน ยังไม่พบเห็นชัดเจน (บ้านจอมยุทธ, 2565 : ออนไลน์)

ความหมายของปรัชญา

ปรัชญา เป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก จึงยากที่จะหาคำ หรือประโยคใดใดมานิยามความหมายได้อย่างครอบคลุม การให้คำนิยาม “ปรัชญา” สามารถแบ่งออกได้ตามบริบทต่าง ๆ ดังนี้

ความหมายตามรูปศัพท์

ปรัชญา ในภาษาไทย มาจากการผสมคำในภาษาสันสกฤต 2 คำ คือ ปร กับ ชญา เมื่อรวมกันแล้ว ปรัชญา หมายถึง ความรู้อันประเสริฐ ความรู้ที่เห็นแจ้งแทงตลอด หรือความรู้ที่ได้จากการตรัสรู้แล้ว ส่วนในภาษาอังกฤษ ปรัชญา คือ Philosophy มาจากการผสมคำ 2 คำในภาษากรีก คือ Philo : ความรู้ + Sophia : ที่รัก เมื่อรวมกันแล้ว Philosophy จึงหมายถึง การรักในความรู้ หรือ การรักที่จะแสวงหาความรู้ และพากเพียรพยายามที่จะขวนขวายเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ หากพิจารณาเพียงเฉพาะความหมายตามรูปศัพท์ที่ใช้เรียก “ปรัชญา” เราก็คงพบความหมายที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ปรัชญาในโลกตะวันออก หมายถึง ความรู้แท้ประเสริฐ ที่เกิดจากการตรัสรู้แล้ว ซึ่งแตกต่างจากปรัชญาในความหมายของโลกตะวันตกที่หมายถึง การพยายามเพื่อที่จะได้มาซึ่งความรู้ ดูเหมือนว่าโลกตะวันตกจะให้ความสำคัญกับวิธีการของความรู้มากกว่าตัวความรู้เอง

ปรัชญา ในฐานะ “ศาสตร์” ข้างหนึ่ง ปรัชญา (Philosophy) คือ ศาสตร์ที่มุ่งแสวงหาความรู้ คำตอบ และความจริงที่เกี่ยวกับชีวิต โลก และจักรวาล อันเป็นความจริงในระดับคุณค่า และความหมายของสรรพสิ่งต่าง ๆ โดยใช้หลักเหตุผล (ผู้นำสันติ, 2553 : ออนไลน์)

แนวคิดของชีวิตในทัศนะของปรัชญาการดำเนินชีวิต

มนุษย์ที่อยู่กันเป็นสังคม มีการพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจนี้ คนบางคนมีการใช้ชีวิตเรียบง่ายและมีความสุขคนบางคนใช้ชีวิตแบบหรูหรา ฟุ้งเฟ้อ มีความเห็นแก่ตนเอง มากกว่าที่จะเห็นแก่ประโยชน์สังคมส่วนรวม แต่ไม่มีความสุข บางคนดำเนินชีวิตอย่างประมาท สับสนในตัวเองบอกตัวเองไม่ได้ว่า ชีวิตนี้ต้องการอะไรกันแน่ คนบางคนปล่อยชีวิตไปตามความอยากความต้องการที่ไม่มีความยับยั้งชั่งใจ ดำเนินชีวิตอยู่ใต้อาณัติของการของตัณหาหรือความอยากสิ่งบำรุงบำเรอ ประปรเปรอทางวัตถุเป็นไปเพื่อการทำลายตัวเองและสังคมมากกว่าการสร้างสรรค์สิ่งดีมีคุณค่าให้กับตนเองและสังคมส่วนรวม ดังนั้น การที่คนคนหนึ่งหรือสังคมหนึ่งเลือกที่จะใช้ชีวิตอย่างใดตนเองเลือกจึงขึ้นอยู่กับว่าคนคนนั้นมีโลกทัศน์ต่อชีวิตอย่างไรเมื่อมีโลกทัศน์ต่อชีวิตอย่างไร ก็มักจะดำเนินชีวิตตามนั้น และผลที่จะได้รับอันเป็นจุดหมายปลายทางชีวิตก็จะได้ผลตามที่ตนมีความเชื่อหรือโลกทัศน์นั้นเอง จริงอยู่แม้ว่าจุดหมายปลายทางสุดท้ายของมนุษย์คือความสุข (Happiness) แต่ความสุขที่ได้มาก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อทัศนคติและการปฏิบัติต่อทัศนะนั้นว่าเป็นอย่างไร ฉะนั้น การจะดำเนินชีวิตให้เกิดผลดีต้องมีจุดหมายปลายทาง หรือที่เรียกว่าอุดมคติของชีวิต (คำแหง วิสุมธำกูร, 2565 : 3-4)

คิดอย่างไรจึงเป็นปรัชญา

ในเรื่องนี้ก็เป็นประเด็นสำคัญว่าควรคิดอย่างไรจึงจะเป็นปรัชญา นักปรัชญาคิดไม่เหมือนชาวบ้านทั่วไป ตัวอย่าง ชีวิตที่เป็นอยู่ทุกวัน หรือโลกก็หมุนไปตามธรรมดา คนทั่วไปมองเห็นว่า ไม่ใช่เรื่องน่าแปลกประหลาดประการใด เพราะเป็นธรรมดาของมันเป็นอย่างนั้น ไม่ได้สงสัยประการใด แต่นักปรัชญาพบเห็นแล้วกลับมิได้ปล่อยให้เรื่องผ่านไปอย่างที่คนธรรมดาสามัญปฏิบัติ พบเห็นอะไรเขาจะสงสัยและตั้งคำถามว่า นั่นอะไร นี่อะไร ทำไม เพราะอะไร และเพื่ออะไร บางทีตั้งความสงสัย แม้กระทั่งตัวเองว่า เรามีอยู่จริงหรือ? ด้วยเหตุนี้ คนธรรมดาจึงไม่พัฒนาทางปัญญามากนักเป็นนักปรัชญา เพราะสงสัยแล้วไม่ถาม หรือคิดว่ารู้แล้วไม่อยากจะเรียนเพิ่ม การคิดเชิงปรัชญา ต้องคิดอย่างมีเหตุผล มีใช้คิดหรือสงสัยเรื่อยเปื่อยตามแต่จิตจะผินพ้อง เมื่อคิดเรื่องใด ต้องคิดอย่างแยกแยะวิเคราะห์พิจารณาเหตุของเรื่องนั้น ๆ ต้องคิดให้ลึก คิดให้กว้างและคิดอย่างรอบคอบ ประมวลมาจากข้อมูลทั้งหลาย สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้แสดงผลแห่งการคิดนั้นมาตั้งเป็นทฤษฎี รวมถึงวิธีคิดอีกด้วย จนคิดว่าน่าจะหาคำตอบได้สมเหตุสมผล คำตอบอาจจะถูกหรือผิด เพราะเป็นความเห็นส่วนตัว สุดท้ายใครจะคิดทฤษฎีได้ออกมา หรือมองชีวิตและโลกจากมุมมองใด การคิดแบบปรัชญาจึงเป็นวิธีการคิดอย่างทะลุปรุโปร่ง เพื่อตอบปัญหาที่ตนเองสนใจและใครรู้ ปรัชญา คือ ศิลปะแห่งการคิดอย่างมีเหตุผล (Philosophy is the art of rational thinking) (บ้านจอมยุทธ, 2565 : ออนไลน์)

ความเชื่อของคนไทยในภาพรวม

คนไทยมาจากไหน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลและหลักฐานใดก็ตาม ที่คนไทยต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน เช่น หนีการรุกรานของเพื่อนบ้าน (จีน) ผู้แกร่งกว่า หรือเพราะความจำเป็นเรื่องการแสวงหาถิ่นฐานอันอุดมสมบูรณ์ ชาวไทยก็ได้อพยพลงมาทางตอนใต้แถบแหลมอินโดจีน ซึ่งในถิ่นนี้ก็มิใช่พื้นเมืองเดิม (มอญ เขมร ละว้า และอื่น ๆ) ครอบครองอยู่แล้ว ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยย่อมมีเอกลักษณ์ของตน แต่เมื่อเคยอยู่กับจีนก็รับอิทธิพลจากจีนที่ถือว่าเจริญกว่าตนติดตัวมาด้วย และเมื่อมาอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์แถบแหลมอินโดจีน(มอญ เขมร และละว้า) ก็ต้องผสมกลมกลืนแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันและกัน และโดยเฉพาะแหลมอินโดจีนนี้ อยู่ใกล้อินเดียซึ่งมีวัฒนธรรมเจริญกว่า จึงยอมรับเอาศาสนา ปรัชญา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ที่ชาวอินเดียนำมาเผยแพร่ แล้วปรับปรุงเอามาเป็นสมบัติของตนเนื่องจากชนชาติไทยเคยตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายท้องถิ่น กว่าจะมาลงตัวที่ดินแดนแถบอินโดจีนในปัจจุบัน หรืออยู่ที่แถบนี้นมาก่อนก็ตาม ภูมิภาคนี้มีอากาศสบาย ไม่ร้อน ไม่หนาวเกินไป ทั้งไม่เคยประสบภัยธรรมชาติอย่างรุนแรง เช่น แผ่นดินไหว น้ำท่วมหนัก และพายุร้าย ดุจชนชาติอื่น ๆ พื้นที่ทั่วไปอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร ชาวไทยส่วนใหญ่จึงมีอาชีพเกษตรกรรมสืบสานมาแต่โบราณ มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการเกษตร เกี่ยวกับความสมบูรณ์ของพืชผลโดยอาศัยน้ำ ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมน้ำ” การที่ชาวไทยมีภูมิหลังความเป็นมาอันยาวนาน ย่อมมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่สืบเนื่องมาได้ขาดสายลักษณะของชนชาติไทยมีน้ำใจกว้าง ยอมรับอะไรใหม่ ๆ ได้ไม่ยากนัก ปรับตัวเก่ง รู้จักผสมผสานและรวบรวมจุดดีของสังคมรอบตัวมาไว้ เช่น ความมูนาะบากบั่นของชาวจีน ความเป็นนักปรัชญาของชาวอินเดีย ความรู้ทันสมัยของชาวตะวันตก สิบพันปี เกตุทัต กล่าวว่า “สังคมไทยมีลักษณะหลากหลาย แต่ก็มีเอกภาพในภาษาและวัฒนธรรม” สรุปความว่า สิ่งใดที่เป็นความเชื่อหรือวิทยาการของชนชาติที่เจริญกว่า ต่างก็มีอยู่ในกลุ่มคนไทยแทบทั้งสิ้น (บ้านจอมยุทธ, 2565 : ออนไลน์) จะเห็นได้ว่าหลักปรัชญาประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นการผสมผสานทั้งลัทธิ ศาสนาเทวดา ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน เพื่อความสะดวกแก่การศึกษาและปฏิบัติ เราอาจแบ่งประเพณีต่าง ๆ ออกเป็น 3 ด้าน คือ (1) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการเผาศพ (2) ประเพณีเกี่ยวกับสังคม เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทำบุญวันสารท ประเพณีลอยกระทงและ (3) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น วันพระ วันสำคัญทางศาสนา ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีรับบัวบางพลี ประเพณีการดักบาตรดอกไม้ เป็นต้น (ปริชา พินทอง, 2534 : 21) ในอีกด้านหนึ่งของงานวิจัยก็จะพบว่า ปรัชญาไทยเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สรุปได้ 4 ด้าน คือ อภิปรัชญา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และสังคมการเมือง แต่เนื่องจากอิทธิพลศาสนาในทาง พระพุทธศาสนามีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาแบบไทยมากที่สุด บรรพบุรุษจึงได้ยึดแนวพุทธปรัชญาเป็นแนวพัฒนาปรัชญาของตน ระบบปรัชญาไทยแบ่งออกเป็น 3 สาขาหลัก คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา และจริยศาสตร์แนวคิด ความเชื่อ หลักจริยศาสตร์และประเพณีในปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนาพบว่าความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการมาจากความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผีสงเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษและความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ส่วนความเชื่อที่พบอยู่ในสังคมไทยนับแต่โบราณมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ เรื่อง โสยศาสตร์และโหราศาสตร์ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา คือ เชื่อกฎของกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อในความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ปัญญา นามสง่า และคณะ, 2561 : 46)

ปรัชญาไทยตามความเชื่อทางพุทธศาสนา

ชาวไทยได้รับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมานาน ก่อนหน้านั้นนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ต่อมาในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช นับถือนิกายเถรวาท ได้มีมนต์พระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชมาเป็นประมุขสงฆ์ การพระพุทธศาสนาเจริญมาก ชาวเมืองสุโขทัยนับถือศาสนากันอย่างเคร่งครัด ดังศิลาจารึกว่า “ชาวสุโขทัยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มักทำทาน ไถยทาน ...ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและสติปัญญา มีหลักปรัชญาที่สอนให้ปฏิบัติตามทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ให้มีเมตตา มีคุณธรรมต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นธรรมชาติรอบตัว เมื่อชาวไทยรับเอาพระพุทธศาสนา ความเชื่อและสติปัญญาจะลึกซึ้งกว่าเดิม รู้จักวางจุดหมายอุดมคติชีวิตที่สูงส่งกว่าเดิม มีปรัชญาชีวิตที่มุ่งละกิเลสตัณหา ไม่สั่งสมกิเลส มีแต่พอดี แสวงหาแต่สิ่งของเท่าที่จำเป็นแก่ชีวิต วิธีชีวิตของชาวไทยอาศัยหลักศาสนธรรมเป็นดุจประทีปส่องทางนับแต่เกิดจนกระทั่งตาย มีอภัยชัยโอปปาหารี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลกันในสังคมมีธรรมเนียมถือปฏิบัติว่า ชายไทยต้องบวชเรียน ศึกษาพระพุทธศาสนา เป็นสามเณร

หรือพระภิกษุ ผูกหัตถ์บรณกล่อมเกลากุณิสา ให้เป็นคนดี เมื่อสึกออกมาจึง เรียกว่า “บัณฑิต” หรือ ผู้รู้ แม้คราวหลัง คำว่า “บัณฑิต” จะกร่อนมาเป็น “ติด” หรือ “ติด” ตามเสียงไทย (คำว่า ติด มีความเห็นหนึ่งว่า มาจากคำว่า “ทึชชะ” ที่แปลว่า เกิด 2 คน เกิดครั้งแรกจากครรภ์มารดา เกิดครั้งที่ 2 โดยการบวช มีพระอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นอุปัชฌาย์มารดา เมื่อผ่านการบวชเรียน เท่ากับได้เกิดใหม่ เป็นคนใหม่) ประเพณีการบวชเรียน และบวชทดแทนพระคุณบูรพการียังคง สืบมาจนปัจจุบัน แม้จะนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก แต่ชาวไทยก็ยังคงผสมความเชื่อเดิมของตนเข้าไปด้วย กลายเป็น พุทธศาสนาแบบไทย ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับพระพุทธศาสนามีมานาน ดังพระราชวรมุนีกล่าวว่า “ประวัติศาสตร์ของชนชาติไทยคือประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา” (บ้านจอมยุทธ, 2565 : ออนไลน์)

คนไทยกับปรัชญา

แม้ว่าคนไทยยังคงอนุรักษ์ความเชื่อดั้งเดิมบางอย่างเอาไว้ แต่ก็อาศัยคำสอนของศาสนาพุทธเป็นหลักดำเนิน ชีวิต ดูผิวเผิน ศาสนาเป็นเรื่องของศรัทธาและความเชื่อ แต่ส่วนลึก พระพุทธศาสนาก็สอนมุมมองเกี่ยวกับโลกและชีวิต อย่างมีเหตุผล เป็นระบบ คำสั่งสอนเหล่านี้ ได้สร้างโลกทัศน์ให้ผู้ที่ยึดถือ โลกทัศน์ คือ มุมมองชีวิตที่มนุษย์ใช้ตีความ ประสพการณ์เพื่อเลือกทางดำเนินชีวิตที่ดีและถูกต้อง ทุกคนมีมุมมองชีวิตและทางเลือกเป็นของตนเอง โลกทัศน์ของ ใคร ก็เป็นปรัชญาของคนนั้น โลกทัศน์ของชนชาติไทย ก็คือ ปรัชญาไทย “โลกทัศน์ คือ ปรัชญา” นักปราชญ์บางท่าน กล่าวว่า “มนุษย์ดำเนินชีวิตไปตามปรัชญาชีวิตและโลกทัศน์ของเขา นี่เป็นเรื่องจริงแม้กับผู้ที่ไร้ความคิดที่สุด เป็นไป ไม่ได้ ที่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีปรัชญา” แม้ศาสนาจะเป็นเรื่องของศรัทธา แต่ก็ให้ปรัชญาในการแสวงหาเหตุผลและ ทางเลือกชีวิตที่ถูกต้อง ปรัชญากับศาสนา หรือ ปัญญากับความเชื่อต้องมาคู่กันจึงจะทำให้มุมมองหรือโลกทัศน์สมบูรณ์ ไม่กลายเป็นความเชื่อมกมาย หรือใช้เหตุผลจนไม่ยอมรับอะไร หากจะนำกรอบนี้มาพิจารณา ชาวไทยก็ควรนับได้ว่ามี “ปรัชญา” แม้จะมีใช้ปรัชญาที่เป็นระบบอย่างปรัชญาตะวันตก แต่ก็เป็นแนวปรัชญาแบบตะวันออก เรียกว่า “ปรัชญา ไทย” (บ้านจอมยุทธ, 2565 : ออนไลน์)

ในบทความวิจัยของยุทธศิลป์ อร่ามศรี เรื่อง ‘ปรัชญาไทย’ ของวิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ์ บางยี่ขัน ได้กล่าว ไว้อย่างน่าสนใจว่า ในเรื่องของเอกลักษณ์ของคนไทยผู้เขียนพบว่า มีข้อความบางตอนที่วิธานและสนธิ์นำเอกลักษณ์ ของคนไทยมาจากคำพูดที่คนไทยในปัจจุบันใช้พูดถึงกัน จึงทำให้คิดว่าคนเหล่านั้นน่าจะสังเกตลักษณะบางอย่างของ คนที่พบมีปฏิสัมพันธ์กันแล้วจึงเรียกออกมาเป็นคำพูด ถ้าเป็นเช่นนั้นก็แสดงว่าเอกลักษณ์ของคนไทยได้อนุมานมาจาก การสังเกตลักษณะร่วมกันของคนไทย ต่อมาวิธานและสนธิ์ได้นำเอกลักษณ์ของคนไทยไปสรุปเป็นปรัชญาไทยทั้งหมด 6 ด้านดังนี้

1. ในด้านอภิปรัชญา คนไทยมีความเชื่อแบบทวินิยม (dualism) คือ มีความเชื่อว่าทั้งจิตและสสารต่างมี ความสำคัญด้วยกัน แต่แนวโน้มของทวินิยมค่อยเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยๆ ในสมัยโบราณ คนไทยให้ความสำคัญแก่จิต มากกว่าวัตถุ ต่อมาค่อย ๆ ให้ความสำคัญแก่วัตถุเพิ่มขึ้น จนกระทั่งปัจจุบันคนไทยส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับวัตถุ มากกว่าจิตและอีกส่วนหนึ่งให้ความสำคัญกับจิตมากกว่าวัตถุ ดังนั้นภาวะขัดแย้งจึงเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม คนไทย ยังคงมีความคิดแบบ ทวินิยม เพียงแต่จะต้องจัดสัดส่วนความสำคัญของจิตและวัตถุให้เหมาะสมเท่านั้น

2. ในด้านจริยศาสตร์ คนไทยนิยมทางสายกลาง คือ การแสวงหาความสุขส่วนตนตามสมควรและเสียสละ ความสุขเพื่อคนอื่นบ้าง สำหรับจุดหมายชีวิต บางคนก็มุ่งจุดหมายสูงสุดคือนิพพาน บางคนก็มุ่งความสุขในสวรรค์หรือ ในชาติหน้า ทั้งสองพวกนี้มีความเชื่อหนักในจิตนิยม บางคนพยายามแสวงหาความสุขอย่างเต็มที่ในปัจจุบัน ซึ่งพวกนี้ ความเชื่อหนักไปในทางสสารนิยมความเชื่อเช่นนี้เป็นลักษณะทั่วไปของทุกสังคม เพียงแต่จำนวนผู้เชื่อฝ่ายไหนจะ มากกว่ากันเท่านั้น ปัจจุบันนี้คนไทยมีความเชื่อทางสสารนิยมเพิ่มขึ้น และทวีมากขึ้นตามกาลเวลา แต่เมื่อถึงจุดอิ่มตัว ความเชื่ออาจหันกลับไปสู่จิตนิยมอีก

3. ในด้านสุนทรียศาสตร์ แต่เดิมคนไทยนิยมศิลปะแบบไทย เมื่ออารยธรรมตะวันตกแพร่เข้ามามากขึ้น คนไทยยอมรับให้เข้ากับสังคมไทย ดังนั้นศิลปะในปัจจุบันจึงเป็นแบบผสมกลมกลืนและเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ

4. ในด้านสังคม สังคมเมืองใหญ่ มีแนวโน้มไปทางสังคมตะวันตก คือต่างคนต่างอยู่ เพราะการสังสรรค์เฉพาะ หน้า คนต่อคนมีความจำเป็นน้อยลงแต่อาศัยบริการสาธารณะที่รัฐและสังคมจัดให้มีความสะดวกสบายแล้ว ส่วน สังคมชนบทยังมีลักษณะเป็นสังคมไทยแบบเดิม แต่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน สิ่งที่เราต้องคิดและลงมือทำ ก็คือ เราจะควบคุม ความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างไร จึงจะเป็นไปในทิศทางที่พึงปรารถนาและสอดคล้องกันกับ ความเป็นมาของเอกลักษณ์ของไทย

5. ในด้านการเมือง คนไทยเคยอยู่ใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ ทั้งในระบบพ่อเมืองและระบบเทศาภิบาลมาเป็นเวลานาน คนไทยจึงขาดผู้นำไม่ได้ มักปล่อยความรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองให้แก่ผู้นำประชาชนไม่ยุ่งเกี่ยวกับ แต่ในเมื่อผู้นำ ๆ ไปผิดหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน ประชาชนจะมีปฏิกิริยาเป็นกลุ่มๆ ไม่ได้ผนึกกำลังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ในสมัยปัจจุบันประชาชนจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองมากขึ้น แต่ก็ยังต้องการผู้นำ และผู้นำมักเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติไม่ใช่ได้รับการเลือกตั้งขึ้นในทำนอง “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี”

6. ในทางเศรษฐกิจ คนไทยดำเนินการทางเศรษฐกิจแบบปัจเจกชน (individualism) มาแต่เดิมไม่ชอบดำเนินการแบบชุมชนนิยม (Collectivism) จึงต้องมีการเผยแพร่และปลูกฝังความคิดแบบชุมชนนิยมสมัยปัจจุบัน แม้กระนั้นก็ยังเปลี่ยนความคิดเดิมจากปัจเจกชนนิยมไม่ได้มากนัก เพราะฉะนั้น สังคมไทยจึงก้าวไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบสหกรณ์หรือแบบสังคมนิยมได้ช้า” (วิธาน สุชีวงศ์ และสนธิ บางยี่ขัน, 2546 อ้างใน ยุทธศิลป์ อร่ามศรี, 2558 : 38-39)

บทสรุป

จากการค้นคว้ามาเบื้องต้นพอจะได้แนวทางเกี่ยวกับเรื่องนี้คือ เราได้เห็นว่า มนุษย์แต่ละคนต่างมีปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไป และนักปรัชญาในแต่ละยุคแต่ละสมัย รวมทั้งที่ดำรงชีวิตในภูมิภาคที่แตกต่างกันก็มีแนวคิดทางปรัชญาที่ไม่เหมือนกัน แม้ว่าการศึกษาความหมาย หรือนิยามของปรัชญา อาจจะไม่ได้ช่วยให้เรา ได้พบกับคำนิยามที่ดีที่สุด ที่ครอบคลุม คำว่า ปรัชญา ได้ทั้งหมด แต่อย่างน้อย จากการศึกษาานิยามของปรัชญาก็ช่วยให้เรา รู้เบื้องต้นถึงธรรมชาติของปรัชญาที่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับชีวิตและความเป็นอยู่ของเราแต่ละคน นอกจากนี้ ปรัชญาในฐานะที่เป็นศาสตร์ ที่แสวงหาความจริงในแง่ของคุณค่า และความหมาย ปรัชญายังเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้เราสามารถมองโลก มองชีวิต และปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมของเราในขณะได้อย่างลึกซึ้ง ด้วยความเข้าใจด้วยการยอมรับ และอย่างมีความหวังสามารถให้คำตอบ และแสวงหาทางออกได้อย่างเหมาะสม ในด้านปรัชญา ในทัศนะของคนไทยนั้นยังเป็นปรัชญาเชิงพุทธ เพราะสังคมไทยใช้หลักพุทธธรรมในการดำรงชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคนไทยมีความคิดเป็นของตนเองมีอิสระที่จะเลือกสิ่งที่ตนเองและสังคมต้องการเป็นคนที่มีความคิดยืดหยุ่นได้ มีความคิดก้าวหน้า มีความสามารถในการปรับตัวสูง เพราะสังคมไทยมีโครงสร้างอย่างหลวม ๆ มีหลักปฏิบัติและข้อบังคับที่ยืดหยุ่นได้ มีการประนีประนอมสูง โอนอ่อนผ่อนตาม รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวจะเห็นว่าชาวไทยมีความยืดหยุ่นมากกว่า ผู้ที่ไม่เข้าใจวิถีชีวิตแบบไทย ๆ ก็จะเหมาะว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ “อ่อน” ลักษณะโครงสร้างทางสังคมหลวม มีลักษณะที่ยืดหยุ่น ปรับตัวเก่ง ความอ่อนบางครั้งก็สามารถเอาชนะความแข็งได้ และพระพุทธศาสนาหรือพุทธปรัชญาอาจจะเป็นปรัชญาในทัศนะของคนไทยโดยส่วนใหญ่ไปแล้ว

เอกสารอ้างอิง

- คำแหง วิสุทธางกูร. (2565). *คุณค่าชีวิต*. [Online]. Available : <https://vet.kku.ac.th/000142/data02.pdf>. [2565, กันยายน 6].
- บ้านจอมยุทธ. (2565). *ปรัชญาไทย*. [Online]. Available : https://www.baanjommyut.com/library_2/extension-2/thai_philosophy/13.html. [2565, สิงหาคม 5].
- ปรีชา พิณทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.
- ปัญญา นามสง่า และคณะ. (2561). *วิเคราะห์แนวคิดและวิถีปฏิบัติปรัชญาไทยตามหลักพระพุทธศาสนา*. วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์, 3 (1), 46-56.
- ผู้นำสันติ. (2553). *ปรัชญาคืออะไร*. <http://michelejoey.blogspot.com/p/philosophylism.html>. [2565, สิงหาคม 5].
- ยุทธศิลป์ อร่ามศรี. (2558). ‘ปรัชญาไทย’ ของวิธาน สุชีวงศ์และสนธิ บางยี่ขัน. *วารสารวิจัยรามคำแหง (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 18 (1), 36-44. Available : <http://www.rd.ru.ac.th/images/PDF/Journal/03%20SO%2018-58.pdf>. [2565, กันยายน 6].